

bojem mezi tradicionalismem a modernismem, potom v epoše Třetí vlny je to boj mezi modernismem a postmodernismem, přičemž posttotalitní evropské státy se stanou baštami modernismu. Toffler je toho názoru, že nastává konec éry masové demokracie a začíná se rozvíjet demokracie mozaiková. Masová demokracie je závislá na podpoře masových hnutí a masových médií. (Podle Tofflera, a nejen podle něj, změny ve východní Evropě ovlivnil nejen rozvoj elektronické informatiky, ale i nové techniky přenosu v masmédiích.) Jako se v současné době přesouvá moc na horizontální a ne vertikální škálu, tak se rozvíjí i lokální média, vzniká i zde mozaikovitost. Autor míní, že současný systém byrokracie není schopen ovlivňovat tuto počínající mozaikovitost ekonomického a politického života. Řešením je na jedné straně redistribuce moci mezi lokální a regionální subjekty a na druhé straně mezi nadnárodní útvary, v ekonomické sféře je to pak privatizace, která probíhá také v celoevropském měřítku.

Současná destabilizace nás může zavést do demokratického systému 21. století, nebo zpět do 11. století. Tři hlavní světová sociální nebezpečí specifikuje Toffler přesně. Dva roky, které uplynuly od napsání jeho knihy, dávají bohužel za pravdu jeho precizní analýze. V kapitole popisuje tři hlavní nebezpečná hnutí.

1. Náboženské šílenství - okolo roku 1960 se evropští intelektuálové ptali "Je bůh mrtev?" V roce 1990 sledujeme obrovský boom náboženských hnutí všeho druhu, za nebezpečné Toffler považuje náboženství, která kombinují totalitarismus s univerzalizmem.

2. Eko-teokrati - v lůně původně sympatických hnutí se začaly formovat skupiny eko-teologů, které mají hodně společného s religiózními extrémisty.

3. Nová xenofobie - strach z cizinců.

V šesté, poslední kapitole rozvádí autor předpoklad, že současná světová mocenská nerovnováha může skončit novým pořádkem, ať již se bude točit kolem Evropy, Japonska a USA, či bude rozložen kolem pěti či šesti světových regionů.

Pád socialismu přičítá tomu, že tento systém kolidoval s budoucností. Podle Tofflera v době info-války byl postaven na arogantním předpokladu, že vládnoucí vrstva ví, co ostatní mají vědět. Je to bezpochyby poněkud zjednodušující řešení, Toffler jako spousta dalších západních expertů přeceňuje intelektuální schopnosti bývalé východo-evropské nomenklatury. Po rozpadu sovětské mocenské sféry je síla bez kontroly (především nukleární zbraně), peněžní kapitál překračuje nekontrolovatelně hranice všemi směry (podle Naisbitta v knize *Megatrendy 2* by nyní v žádné zemi ES nemohl převzít moc levý či pravý diktátor, protože by okamžitě po jeho nástupu bylo převedeno za hranice pomocí telekomunikací půl národního bohatství během třiceti minut) a o kontrolu nad vědomostmi, které v současné době řídí ekonomiku, se vede info-válka. S mnohými závěry autora mohou souhlasit, není utopista, zná moc síly, peněz i vzdělaných mozků. Redukuje-li však veškerý sociální pohyb na mocenský boj těchto tří faktorů, je to redukce a ta je vždy svou geniální jednoduchostí nebezpečná.

Tamara Svítková

Martine Segalen: Sociologie de la famille
Paris, A. Colin 1981, 283 s.

Martine Segalen: Historical anthropology of the family

Paris, Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme
a Cambridge University Press 1986, 328 s.

Martine Segalen: Die Familie. Geschichte, Soziologie, Anthropologie
Paris, Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme a Frankfurt-am-Main, Campus 1990, 407 s.

Práce Martiny Segalenové, francouzské etnologky a socioložky, v originálním vydání nazvaná *Sociologie rodiny*, v pozdějším anglickém překladu *Historická antropologie*

rodiny a konečně v německé verzi z roku 1990 *Rodina. Její dějiny, sociologie a antropologie* je svědectvím hned několika tendencí v evropském vědeckém bádání o rodině v posledních deseti letech. Českému badateli bude bezpochyby nápadná mezinárodnost zájmu o teoretické otázky vývoje evropské rodiny a ochota renomovaných oblastí sociologického výzkumu přijmout výklad problémů studia rodiny z okruhu francouzské etnologie a sociologie, silně ovlivněných nejen demografickým, nýbrž i historickým pohledem na rodinu současnosti.

Segalenová sice v úvodní bibliografické orientaci své práce považuje za hlavní oblasti svého zájmu vztahy mezi rodinou a mocí, sociální kontrolu rodiny, rodinný původ nerovnosti šancí v uplatnění a otázky ženy, ale ve vlastním obsáhlém úvodu naznačujícím hlavní metodologické problémy nenechává čtenáře na pochybách, z jakých pozic chce zaútočit na dosud všeobecně přijímané teorie rodiny. Především jí jde o důkaz toho, že sociologie rodiny je polem, na němž se setkává historiografie s etnologií. Segalenová vytýká americké sociologii, že nevidí rodinu historicky, nýbrž že si ji představuje jako definitivní strukturu. Poukazuje na W. Goodea, který v šedesátých letech, kdy klasická sociologie znásobovala empirické zkoumání americké rodiny, nabídl docela jiné řešení, a to srovnání americké rodiny s rodinami jiných kulturních oblastí. Jeho odkaz na diametrální rozdíl mezi normou a praxí v současné rodině byl sice sociology brzo zapomenut, ale v sedmdesátých letech přišel nový podnět k přezkoumání názorů sociologie na funkci rodinných systémů z nových prací o dějinách rodiny. Historickou problematiku rodiny vlastně objevili demografové. Francouzský demograf Louis Henry hledal původně historické kořeny současného plánovaného rodičovství evropských populací. Netušil tehdy, na přelomu padesátých a šedesátých let, že dává podnět ke vzniku nového oboru bádání: historické demografie. Ani Philippe Aries, když po druhé světové válce začal vydávat své práce o mentalitách historických společností, si patrně neuvědomoval, že otevírá sociologii cestu do zcela neznámého prostředí archivů historických dokumentů. V počínajícím

zájmu o dějiny evropské rodiny se však studium mentalit objevilo po boku demografických analýz plodnosti, sňatečnosti, úmrtnosti historických populací. Tyto analýzy totiž, jakmile byly provedeny na základě exaktních demografických metod, navozovaly metodami demografie nezodpověditelné otázky, které zajímaly jak historii, tak sociologii. Podle Segalenové obnovený zájem historiografie o rodinu v minulosti měl zásadní význam pro sociologii, která si začala uvědomovat svá omezení ve znalosti historie rodiny. Fascinujícím se stal pro sociologii zejména moment, v němž dochází ke změnám a jejichž příčiny dokáže historiografie objevit. Historie rodiny dokáže podle Segalenové relativizovat soudy o procesech považovaných sociologií za typické pro současnou společnost, jako je např. proslulý výklad o "smršťování" dnešní rodiny. Velký obdiv Segalenové pro historické poznání rodiny vede i k jejímu ocenění historiografie jako vědního oboru, který učí sociologii skromnosti. Podle jejího názoru se po tom, co historiografie učinila pro dějiny rodiny, vztahy mezi transformací rodiny a společností už nikdy nebudou moci studovat a vysvětlovat pomocí jednoduchých a jedinečných modelů. Historiografie podle Segalenové učí sociologii poznávat váhu variability situací. Konkretizace historického vývoje rodiny již dnes zpochybňuje tak donedávna obecně přijímané názory jako např., že industrializace transformovala evropskou rodinu. Vždyť přece historiografie zná oblasti s odlišnou organizací rodinného hospodářství od klasického západoevropského typu, kde industrializace probíhala jinak i s jinými momenty transformace rodiny než v zemích první průmyslové revoluce!

Proto se Segalenová domnívá, že teprve setkání sociologie a historiografie s etnologií může vést k přehodnocení našich znalostí a našich teorií o rodině. Tak jako historie umožňuje rekonstruovat rodinu v čase, etnologie ji relativizuje ve vztahu k odlišným typům kultury. Tím sociologie rodiny získává možnost studovat rodinný systém v rámci přesně určené kulturní oblasti. Pak teprve může pomocí přístupů psychologických a psychoanalytických hledat smysl symbolů objevených analýzou chování a obřadů.

Teprve pak, podle Segalenové, se nám rodina přestane jevit jako předmět zkoumání apriorně determinovaný vnějšími znaky a poznáme ji jako instituci schopnou rezistence a jednání. Po tomto úvodu následuje rozbor seřazený do tří základních bloků: I. Oblast příbuzenství, II. Formování rodinné domácnosti a III. Role a aktivity v rodinné domácnosti. Je třeba říci, že už sám překlad nejen z francouzštiny, angličtiny a němčiny do češtiny, nýbrž i z francouzštiny do němčiny či do angličtiny pojmu domácnost ve smyslu rodiny a jejího bydliště a jejích členů působí obtíže, které zná jen ten, kdo se historickou problematikou rodiny podrobněji zabýval. To, co Segalenová nazývá "le groupe domestique" a do němčiny je přeloženo "die häusliche Gemeinschaft", se v češtině jeví přeložitelné jen jako "rodinná domácnost". Navozuje tak v našich představách spíše domácnost současnou, která by ve francouzštině měla mít název "le ménage" a v němčině "der Haushalt". Již v těchto nuancích tak můžeme rozeznat těsnou závislost sociologie rodiny, jak ji pojímá Segalenová, na modelu či různých modelech rodiny historické. V I. oddílu Segalenová skutečně rozsáhlým způsobem čerpá ze studia historických rodinných struktur. To, co znají historikové z dějin rodiny, jako je nepostižitelnost skutečné průměrné velikosti rodinné domácnosti vymezované fluktuací vymírání i změnami v počtu služebnictva, je Segalenové dobře známo, právě tak jako rozdíly mezi soužitím osob pokrevně příbuzných na venkově a ve městě. V otázce příbuzenství se odvolává nejen na známou práci Clauda Lévi-Strausse *Les structures élémentaires de parenté*, nýbrž i na obecně uznávanou teorii Talcotta Parsonse o segmentaci rodiny v době industrializace, která rodinu izoluje od příbuzenské sítě. Tehdy teprve je redukována rodinná skupina "groupe domestique" na domácnost manželů "ménage conjugal", s malým počtem dětí. Tato omezená skupina se už dělí o své tradiční rodinné funkce s jinými institucemi. Zůstává jí jedině zajistit socializaci dítěte a psychologickou rovnováhu dospělých. Rodinný podsystém v rámci společenského systému udržuje vlastně jen rozdělení rolí mezi otcem, který zajišťuje vazbu se společností a

materiální situaci rodiny, a matkou, jejíž role není "instrumentální" jako u otce, nýbrž "expresivní" uvnitř rodiny. Avšak i Parsonsova teorie postindustriální rodiny podléhá dnes kritice. Segalenová se zřejmě připojuje k pochybovačům o této teorii, kteří poukazují zejména na účinky sociální mobility narušující klasické rodinné svazky. Ještě bohatěji než první část je dokumentována druhá část práce, která pojednává o formování rodinných svazků a jejich funkcí. Tato část práce Segalenové je mimo jiné i svědectvím o obrovském pokroku demografie rodiny v posledních desetiletích. O demografickém chování minulých populací víme dnes mnohem více, než kdykoli dříve. A nejen to, poznání rodiny minulosti vede i současnou demografii ke kladení základních otázek o úloze rodiny v současném systému populačního vývoje. Segalenová ovšem nezapře ani své etnografické vzdělání v kapitolách o historické sociologii instituce manželství, o dělbě mezi církví a státem v oblasti manželského práva. Hlavní důraz však je kladen na demografický výklad. Upozorňuje na dlouhodobé trendy ve vývoji sňatečnosti, která sice po roce 1740 ve Francii lehce narůstá, avšak přes dočasnou výkyvy zůstává po staletí obdivuhodně stabilní. Za příklad je ovšem brána téměř vždy Francie, která sice má nejpůlněji dokumentovaný vývoj obyvatelstva za poslední tři století, avšak přece jen má v mnohém odlišný demografický vývoj od ostatních zemí Evropy. Očividná snaha Segalenové nalézt logické vazby mezi historickou demografií rodiny a jejím současným demografickým rozbořením se ovšem sráží se samotným během času, který se nezastavuje ani ve vývoji forem rodiny. Čteme-li dnes po více než deseti letech původní verzi práce Segalenové, opakovanou i v německém vydání z roku 1990, jako by nám už scházelo hodnocení demografického zlomu v polovině osmdesátých let, o němž vlastně ještě ani nevíme, je-li trvalým odvrácením krizových příznaků ve vývoji evropské rodiny započatém v polovině šedesátých let. Jakoby reakcí na neustávající demografický vývoj hlavních charakteristik rodinných funkcí je třetí část práce zabývající se rolemi a aktivitami členů rodinné domácnosti. Zde se Segalenová vrací pouze do 19. století a nikoliv do dálnější minulosti, aby

navodila poměry určované rolemi dnešních lidí žijících v rodinném společenství. Pohled etnografa je zde zastoupen studiem bydlení ve městech a na venkově a jeho vývojem do nejnovější doby. Hlavní zřetel se obrací k ekonomii rodinné domácnosti. Zde ovšem může Segalenová nabídnout svým čtenářům pouze řadu někdy i kontroverzních názorů na vnější vlivy vnášené do rodiny manželského páru výdělečnou činností žen, osamostatňováním dětí apod. Poměrně dost místa je věnováno, hypotézám dvoukariérové rodiny v duchu práce Roberta a Rhony Rapaportových *Problemes de recherche dans les familles a double carriere*. Není opomenut ani nám dobře známý fakt rychlejšího růstu zaměstnanosti žen než mužů v posledních deseti či dvaceti letech. Rodina se tím bezpochyby mění, vztahy známé z historie přestávají působit na role jejich jednotlivých členů. Zdá se, že působení ekonomických trendů ve vývoji rodiny je ještě daleko méně postižitelné než vliv společenských transformací s nimi svázaných. Jestliže je tedy třeba na závěr práce vyslovit se ke vztahu rodiny a společnosti, Segalenová přistupuje k této otázce velmi opatrně. Uznává, že dodnes - jako před staletími - nerovnost šancí uplatnění

individua ve společnosti vzniká a formuje se v rodině. Bude tomu tak vždycky, když už dnes variabilita změn v současné rodině neumožňuje jasně určit, kam se vlastně vztah rodiny a společnosti ubírá?

Důvod, proč v poměrně krátké době byla práce Segalenové přeložena do dvou hlavních evropských jazyků v oblasti vědy, spatřuji v novosti pohledu na historii a demografii rodiny. V málokterém vědním oboru se uplatnila interdisciplinárnost společenských věd v takové míře jako v sociologii rodiny tak, jak nám ji představila Segalenová. Je ovšem možné, že i empirický výzkum současné rodiny by mohl znamenat pro sociologii rodiny více, než je Segalenová ochotna připustit. Vždyť vztahy nejen přežívají z minulosti, nýbrž se i neustále utvářejí nově. A právě variabilita rodinných situací, o níž se Segalenová často zmiňuje, může být významným vznikem nových jevů. Záchraná sít' příbuzenských vztahů ztracená v postindustriální Evropě se znovu nalezla díky rostoucí rozvodovosti a nadúmrtnosti mužů. Je tedy současná rodina opravdu jen domácností manželského páru?

Pavla Horská

H. Dachs, P. Gerlich, H. Gottweis, F. Horner, H. Kramer, V. Lauber, W. C. Müller, E. Tálos (Hrsg.): Handbuch des Politischen Systems Österreichs

Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 1991, 870 s.

Kniha úctyhodná svým obsahem i rozsahem představuje zatím nejkomplexnější vydanou příručku o rakouské politice, o základních aspektech rakouského politického systému: o politických stranách, zájmových a profesionálních sdruženích, sociálním partnerství, zahraniční, hospodářské a finanční politice, politických institucích, kterými jsou parlament, vláda a prezident, o církvi, masmédiích, politické kultuře, samosprávě na zemské a regionální úrovni. Svou obsáhlostí se publikace vymyká produkci literatury v oblasti politických věd, tak jak ji známe v západo-

evropských zemích (ročenky nebo tematické ediční řady).

Na jejím vzniku se podílelo 53 autorů - politologů, právníků, sociologů, ekonomů a historiků. Publikace je rozdělena do osmi částí, představujících různé dimenze politického systému, a to z hlediska historického vývoje, současného stavu a předpokládaných vývojových trendů. Všechny kapitoly jsou psány s velkou mírou kritičnosti vůči vlastnímu systému.

Část I. se zabývá historickým vývojem rakouské politiky ve 20. století, vývojem hospodářství, mezinárodní politiky a sociální struktury. Autoři příspěvků (E. Hanisch, F. Weber a O. Höll/H. Kramer) zdůrazňují diskontinuitní charakter nových rakouských dějin.

Část II. je věnována ústavě a základním politickým institucím - parlamentu, vládě, prezidentovi, státní byrokracii a soudnictví.